

FILOZÓFIAI ÁLLÁSPONTOK ÉS FORDULATOK

Ára: 25 RON

9 786068 074337

ISSN 3061 – 4031
ISSN-L 3061 – 4031
ISBN 978-606-8074-33-7
ISBN 978-630-6636-07-5

FILOZÓFIAI HATÁSTÖRTÉNET ÉS KRITIKA 1.
KÖZELÍTÉSEK A SZOCIALIZMUS ÉVTIZEDEINEK
FILOZÓFIAI TELJESÍTMÉNYÉHEZ

A szocializmus négy évtizedének filozófiai tevékenységeit és azok eredményeit mindmáig a hallgatás fala veszi körül. Az azóta eltelt harminc év folyamán nem végeztek számottevő kutatásokat sem az akadémiai szférában, sem azon kívül, nem írtak értékelő és kritikai tanulmányokat, nem születtek monográfiák, s nem került sor e filozófiai teljesítmények kapcsán a filozófiai hagyománnyal, illetve az aktuális szellemi állapotokkal való hatásösszefüggések feltárására és értelmezésére. E téren az egyre intenzívebbé váló történelmi és irodalomtudományi kutatásokhoz képest a filozófia egyfajta „lemaradása” tapasztalható.

Ezen a helyzeten próbál változtatni a kolozsvári Magyar Filozófiai Intézet (BBTE) által *Filozófiai hatástörténet és kritika. Közelítések a szocializmus évtizedeinek filozófiai teljesítményéhez* címmel útjára indított hosszú távú filozófiai kutatási projekt és konferenciasorozat, amely kettős célt követ: egyszerre irányul a szocializmus időszakában képződött filozófiai hagyaték *tartalmi/személyi/kulturális* hozadékának a feltárására, értelmezésére, értékelésére, valamint e vizsgálódás *módszertani* követelményeinek a beazonosítására és a mai viszonyok közötti hasznosítására. Jelen kötet e témakörben szervezett első konferencia anyagát tartalmazza.

Veress Károly

FILOZÓFIAI ÁLLÁSPONTOK ÉS FORDULATOK

Filozófiai hatástörténet és kritika 1.
*Közelítések a szocializmus évtizedeinek
filozófiai teljesítményéhez*

Szerkesztette:
Veress Károly

A MAGYAR NYELVŰ FILOZÓFIAI IRODALOM
FORRÁSAI
XX.

Sorozatszerkesztők
Laczkó Sándor
Tonk Márton

FILOZÓFIAI ÁLLÁSPONTOK
ÉS FORDULATOK

Filozófiai hatástörténet és kritika 1.
*Közelítések a szocializmus évtizedeinek
filozófiai teljesítményéhez*

A kolozsvári Magyar Filozófia Intézet
tanévnyitó konferenciájának előadásai
2023. november 28. Kolozsvár

Szerkesztette:
Veress Károly

PRO PHILOSOPHIA
Egyetemi Műhely Kiadó
Kolozsvár, 2024

A Pro Philosophia Alapítvány kiadói tevékenységét
a Bethlen Gábor Alap támogatja.

A kötet főtámogatója a Romániai Magyar Demokrata
Szövetség és a Communitas Alapítvány.

© Pro Philosophia Kiadó, 2024
© Egyetemi Műhely Kiadó, 2024

Kiadja a Pro Philosophia Kiadó (Kolozsvár)
Felelős kiadó: Gergely P. Alpár
Szerkesztő: Veress Károly
Korrektúra: Demeter Zsuzsa
Tipográfia: Könczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Metaforma Kft.
A borítót Mátyás László nyomtatát felhasználva
Gregus Zoltán készítette.
Nyomdai munkálatok: GPO Graphics, Kolozsvár

ISSN 3061 – 4031
ISSN-L 3061 – 4031
ISBN 978-606-8074-33-7
ISBN 978-630-6636-07-5

TARTALOM

Előszó (<i>Veress Károly</i>)	7
---------------------------------	---

<i>Demeter M. Attila</i> Megnyitó beszéd	13
---	----

Álláspontok és viták

<i>Mester Béla</i> Rejtett álláspontok és viták a filozófiai szaksajtóban, a szocializmus korában	21
---	----

<i>Golden Dániel</i> A filozófia hivatalos reprezentációja az 1952-es <i>Filozófiai Évkönyv</i> tükrében	41
--	----

<i>Hoppál Bulcsú</i> A marxista–katolikus párbeszéd egy fejezete Magyarországon 1960 és 1990 között	63
---	----

<i>Kiss Lajos András</i> A történelmi képzelőerő problémája a keletnémet szellemtudományi vitákban (1965–1985)	83
--	----

Tendenciák és fordulatok

<i>Szabados Bettina</i> „Eltvársi üdvözlettel: Lukács György” – Lukács György filozófusi szerepvállalása 1945–1955 között	107
--	-----

<i>Mészáros András</i> A marxista filozófia (Cseh)szlovákiában – különös tekintettel a filozófiatörténet-írássra	123
<i>Veress Károly</i> A filozófia előtti és utáni állapotról – nemzedéki fordulat a hetvenes években a romániai magyar filozófiában	141
<i>Kovács Gábor</i> Tamás Gáspár Miklós modernitás- és Európa-képe a marxista fordulat előtt és után	169
Intézményi kapcsolatok és távlatok	
<i>Laczkó Sándor</i> A szegedi filozófia tanszék kolozsvári kötődései és kapcsolatai (1921–1948, 1985–2024)	185
<i>Mezei Balázs M.</i> A Magyar Filozófiai Enciklopédiáról	209
Kivonatok	221
Abstracts	227
A kötet szerzői	233

**„ELVTÁRSI ÜDVÖZLETTEL:
LUKÁCS GYÖRGY” –
LUKÁCS GYÖRGY FILOZÓFUSI
SZEREPVÁLLALÁSA
1945–1955 KÖZÖTT**

Szabados Bettina

Módszertani kitekintés

Gyuri bácsi ült, farkasszemet nézett a jegyzeteivel, és olyan halkán beszélt, hogy mindenkinek fülelnie kellett, ha meg akarta érteni. Halkan beszélt és igen logikusan. Maga a földre szállt Logosz.¹

Az idézett visszaemlékezés Heller Ágnes életinterjújában szerepel: a vonatkozó részlet az 1947/48-as tanévkezdést eleveníti fel. Heller egyetemi tanulmányai elején beül Lukács egyik előadására, s azonnal arra a döntésre jut, hogy noha semmit nem fogott fel az előadásból, neki ez az [t. i. a filozófia], amit meg kell értenie.² Heller úgy jeleníti meg Lukácsot, mint nagyhatású és szemléletformáló idős professzort, s ahogy pár sorral később olvashatjuk is, „jelentős gondolkodóként” aposztrofálja.³ Heller pozitív visszaemlékezésével ellentétben, egy másik, szintén ebből az időszakból származó kordokumentum azonban már egy teljesen más jellemrajzot ad Lukács Györgyről. Faludy György *Levél Lukács Györgyhez* című 1948/49-es episzto-

1 Heller Ágnes–Kőbányai János: *Bicikliző majom*. Múlt és Jövő Kiadó, Budapest, 1998, 71.

2 Ld. uo. 69.

3 Uo. 72.

lájában kíméletlen kritikát intéz Lukácshoz, felróva neki párthoz való hűségét, megalkuvó, önnönmagát bármikor megtagadni kész természetét. Különböző Lukács-képek feszülnek egymásnak: egyik oldalon a tanítvány által bálványozott idős filozófiaprofesszor jelenik meg, a művelt arisztokrata, míg a másikon az ideológus, a karrierista politikus.

Lukács 1945 áprilisában tölti be hatvanadik életévét, és még ez év augusztusában többéves emigráció után tér vissza legálisan Magyarországra. A sztálini terror, a kirakatpekrek, a letartóztatások⁴ nyomasztó tapasztalata után Lukács a magyar kulturális és politikai élet középpontjába kerül. Az irodalmi élet meghatározó alakja lesz, a *Forum* folyóirat alapítójaként kritikái befolyással bírnak a háború utáni irodalmi tendenciákra. A korszak filozófiai életéről, és azon belül Lukács filozófiai szerepvállalásáról mégis töredékes tudással rendelkezünk. Az egyetlen magyar nyelvű monográfia, amely kellő ismerettel rendelkezhet a korszak árnyalt politikai és kulturális versengéseiről, a hatalmi harcokról, a különböző relációkról, Lukács pozíciójáról, 1974-ben készült el,⁵ és majd' ötven évig a Magvető Könyvkiadó igazgatójának, Kardos Györgynek az íróasztalfiókjában porosodott. A monográfia azonban nem a kényszerű elzárás miatt vesztette el aktualitását, hiszen az életrajzi források (cikkek, elvesztettnek hitt kéziratok) szinte elsőként Fekete Évának álltak rendelkezésre, aki nagy hozzáértéssel és tisztességgel dolgozta fel őket, hanem az életrajz keletkezésének körülményei nehezítették meg a teljes s (ön)reflektív áttekintést, emellett maga Lukács is saját életrajzának ellenlábasként tűnik föl. Hogy az életrajz megírásának körülményei miért is voltak mostohák, az nem pusztán Kardos György teljhatalmával magyarázható: Bán Zoltán András Fekete Éva halálának huszadik évfordulójára írt megemlékezésében úgy fogalmaz,

4 Lukács György: Megélt gondolkodás. In Uő: *Megélt gondolkodás. Életrajz magnószalagon*. Szerk. Eörsi István. Magvető Kiadó, Budapest, 1989, 80.

5 Fekete Éva Lukács életrajza 2021-ben jelent meg a Kalligram Kiadó és a Lukács Archívum Nemzetközi Alapítvány gondozásában.

hogy az életrajzban „sok a fehér folt”,⁶ és nem az életrajzíró hiányosságának róhatóak föl ezek, hanem mert 1989 előtt nem lehetett a tényekről őszintén beszélni. Az 1970-es években, a kézirat keletkezésekor, a Lukácson nevelkedett nemzedék generációs tapasztalata volt, hogy hallgatni kell az ’56-os eseményekről, és hallgatni kell a párizsi eseményekről, 1968-ról. Nem elhanyagolható tény az sem, hogy az 1968-as prágai tavasz eltiprását nyilatkozatban elítélő értelmiségiek számára a ’70-es években tetőzött a kényszerű ellehetetlenítés (publikációs korlátozások, tudományos álláshelyek elvesztése), amely végül a Budapesti Iskola tagjai közül többeket (Heller Ágnes, Fehér Ferencet, Márkus Györgyöt és Márkus Máriát) az emigrációba kényszerítette. A történeti tényekhez hozzátartozik, hogy 1990 után, ahogy ezt Kőszeg Ferenc is megjegyzi a monográfia előszavában,⁷ Lukácsot egyszerűen törölték a szellemi életből, és ez a folyamat egészen a Lukács Archívum bezárásáig tartott. Azonban, mint minden tendenciának, ennek is egyszer bekövetkezik a fordítottja, és nemcsak hazai, de nemzetközi szinten is fokozódó érdeklődés övezi ezúttal már nem annyira a fiatal, „premarxista” Lukácsot, hanem sokkal inkább a „fordulat utáni” marxista Lukácsot.⁸ Ezáltal még sürgetőbbén lép fel az igény, hogy Lukácsnak ez a korszaka a maga teljességében, minden nehézségével, kényelmetlenségével együtt legyen feldolgozva.

Lukács György életrajzának problematikusága azonban nemcsak a politikai rendszer belső feszültségeiből ered, hanem Lukács saját életrajzának szisztematikus újragondolásából is. Az állandó önbírálat, saját gondolatainak

6 Bán Zoltán András: Síron túli üzenetek. Húsz éve halt meg Fekete Éva. *Élet és Irodalom* 2017 (LXI.):28, URL: <https://www.es.hu/cikk/2017-07-14/ban-zoltan-andras/siron-tuli-uzenetek.html>. (Megtekintés ideje: 2024. február 19.)

7 Kőszeg Ferenc: Családi előhang. In Fekete Éva: *Lukács György. Késleltetett életrajz*. Szerk. Kardos András – Mesterházi Miklós – Székely Mária. Kalligram Kiadó – Lukács Archívum Nemzetközi Alapítvány, Budapest, 2021, 27.

8 Ennek az érdeklődésnek tudományos, kulturális és politikai okainak feltárása külön értekezést érdemel, ezekről azonban jelen tanulmány korlátozott keretei miatt jelenleg nem szólhatunk.

polemikussága mindazonáltal, hogy valahol a túlélés záloga is lehetett Lukács számára, saját életútjának elméleti szinten nagyon is tudatos átélésére enged következtetni. Figyelemreméltó, hogy a lukácsi életút/életmű probléma nem az utólagos értelmezés „terméke”, ez az állandó önértelmezés és újrakezdés már az 1940-es években kritikát váltott ki a kortársakból. Somlyó György a *Magyarok* című folyóiratban rója fel Lukácsnak múltja megtagadását. Lukács válaszcikében⁹ a fejlődés felől közelíti meg a múlt megtagadásának kérdését. Nem kötelességünk-e megtagadni saját múltunkat, ha korábbi jóhiszemű meggyőződéseink tévesnek bizonyulnak? – teszi fel a kérdést, melyet azzal indokol, hogy ki tudatosan önéletrajzot él át, s nem életet...

„[...] az szükségképpen mindig a jelen szükségletei szempontjából alakítja át (sokszor: hamisítja meg) a saját múltját és viszont: a múlttal való életrajzi folytonosság fenntartása kedvéért lehúzza a jelent a múlt színvonalára, meghamisítja azt is”.¹⁰

Az életmű, érvel Lukács, nem lehet tudatos alakítgatások terméke: az életmű a szubjektív fejlődés és a társadalom útja közötti fennállás eredménye, és csak az utókor képes a társadalom útja és az ellentmondásokkal teli életút között utólagosan egy folytonos és egységes életművet felfedezni. A jelentékeny ember nekifeszül a nagy történelmi feladatnak, átadja magát neki, s ez, ha feszültséget is teremt múltjával, személyes és társadalmi fejlődésének záloga. Lukács a múlt megtagadásának kérdését nem morális alapon közelíti meg, hanem a társadalmi fejlődés és a világtörténelmi feladat követelménye felől. A múlttal való leszámolás nemcsak egyéni kötelességünk, vonja le a következtetéseket, hanem nemzetként való fejlődésünk és megújulásunk előfeltétele is. Lukács érvelése alapján az egyéni fejlődés és kiteljesedés csak a társadalmi fejlődéssel párhuzamosan értelmezhető – a marxista filozófia és esztétika felől nézve ez a társadalmi fejlődés azáltal érhető el, ha az ember saját nembeliségének megfelelő

9 Lukács György: Leszámolás a múlttal. *Új Magyarország*, 1946 (II):15, 3.

10 Uo.

életet él, amelyben kifejlesztheti egyéniségének minden oldalát. Az embert szükségleteinek kielégítésekor egyes tevékenységek (például a haszonszerzés) dehumanizálják, míg mások elősegítik a humanizációját.¹¹ Ez a humanizáció (t. i. a lélek, az erkölcs formálása) történhet felülről is, azonban ez csak az adott egyénre korlátozódik, nem valósul meg általa az emberiség kiteljesedése.¹² Egyedül a társadalmi lét külső és belső átalakítása révén válhat az ember természeti lényből emberi személyiséggé, emberi nemmé, emberiséggé.¹³ A társadalmi fejlődés gazdasági feltételei mellett Lukács a kultúra, elsősorban az irodalom és a filozófia felelősségét hangsúlyozza: a magyar irodalom, a magyar filozófiához hasonlóan, a folyamatos öndefiníálás kényszere alatt toporog. Mi az irodalom tárgya, célja és funkciója, lehet-e öncélú az irodalom, milyen viszonyrendszer áll fenn az irodalom és a társadalom között, szükséges-e, hogy az irodalom mindenkor a társadalom formálását tartsa szem előtt, tükrözés-e az irodalom, alárendelheti-e magát a politikának, vagy felette áll, a történeti vagy a strukturalista megközelítés lenne a helyes az irodalmi művek elemzésekor? Ez csak töredéke annak a komplex problémahalmaznak, amivel az irodalom és az irodalomtörténet öndefiníálására tett erőfeszítései során szembesült Gyulai Páltól kezdve Alexander Bernáton, Szerb Antal, Németh Lászlón, Lukács Györgyön, Hankiss Eleméren és Németh G. Bélán át, hogy csak néhány kiragadott nevet említsünk.

Lukács *A magyar irodalomtörténet revíziója* című székfoglaló beszédében az irodalomtörténet-írás helyes irányának meghatározását szorgalmazza: Lukács az irodalmat mint a társadalom lenyomatát azonosítja, ennek a lenyomatnak a megítélése, az irodalmi irányok és tendenciák kijelölése

11 Ld. Hegyi Béla: Lukács György. In Uő: *A dialógus sodrában. Beszélések kortársakkal*. Magvető Kiadó, Budapest, 1978, 36–37.

12 Figyelemre méltó, miként térnek vissza, és cirkulálnak Lukács fiatalkori meggyőződése az egyén kiteljesedésének problémájáról, ami az *Esztétikai kultúra* című szövegének is a központi dilemmája, s keverednek a későbbi gondolkodói korszak marxi filozófiájával.

13 Uo.

lenne az irodalomtörténet feladata. Az irodalomtörténet revíziója tenné lehetővé, hogy az irodalomban azonosítsuk a fetisizációt, azokat a mesterségesen felduzzasztott pillanatok a történelemben, amelyek eltakarják a valódi társadalmi problémákat, egyenlőtlenségeket.¹⁴

1945 augusztusában Lukács ezzel az elméleti háttérrel érkezik Magyarországra, és szerepvállalását is ennek szellemiségében alakítja. Az irodalomnak, filozófiának és tudománynak mindenekelőtt társadalom- és történelemformáló feladatát hangsúlyozza nemcsak vitacikkeiben és monográfiáiban, de ideológusi minőségében is.

Megvalósítási kísérletek odahaza

Az 1900-as évek elején elsősorban irodalomtörténésznek készülő Lukács számára a filozófia és filozófusnak lenni egyszerre egy elméleti és gyakorlati dilemma volt. A világ kaotikusságában rendet teremtő formák létrehozása a művész, és a formák felismerése pedig a kritikus, az esszéista feladata. Hogy ezek a formák széttörjenek, és az egész életet értelmessé tegyék, csak a messiási rangra emelt filozófustól várható el. A fiatal Lukács saját filozófusi szerepfelfogásának tragikumát ismerte fel abban, hogy képtelen a formák világát áttörni. Ez az elméleti dilemma fordult át egy történelemfilozófiai belátásba 1918/19 környékén, amely a válságot már nem az egyes egyén tüneteként azonosította, hanem társadalmi problémaként, amely immár feloldható és megszüntethető. Ez a gondolkodásában bekövetkezett súlyponti átrendeződés szerepfelfogásában is gyökeres változásokat idézett elő, amelyet a kortársak értelemszerűen fordulatként, Saulusból Paulussá válásként értelmeztek. Lukács saját gondolkodói fejlődése és életútja a marxi filozófia megértésével párhuzamosan alakul. Ebből az elméleti perspektívából tekinthetünk végig az 1945 és 1955 közötti korszakán is. A korszakolás egyrészt Lukács töredékes önéletrajzának felosztását követi,

14 Ld. Lukács György: A magyar irodalomtörténet revíziója. In *Forum. Irodalmi, társadalomtudományi és kritikai folyóirat*, 1948 (III.):11, 862.

azt a gondolkodói periódust, amikor ideológusi szerepben aktívan részt vett a kultúrpolitikai és társadalmi kérdések alakításában, majd kényszerű elhallgattatása a jelentős filozófiai teljesítménynek is gátat vet. Másrészt ez a felosztás tekintettel van a történelmi események alakulására is, a Lukács által szorgalmazott demokratikus átmenetet felváltja a radikális hatalomátvétel, és a Rákosi-korszak totális diktatúrája. Ez az időszak, amikor Lukács hol a rendszer preferált ideológusa, hol pedig kényszerűen megtúrt gondolkodója. A korszakolás vége az 1956-os események eszkalálódásának idejére tehető: 1956 történelmi jelentősége, másrészt Lukács szerepvállalása nemcsak az életútban, de alkotói tevékenységében is változást hozott. A marxi ideológia újragondolása, a reformok szükségessége Lukácsot szubjektíve a marxi ontológia megfogalmazására ösztönzik. Lukács 1945 és 1955 közötti korszakának filozófiatörténetileg is releváns teljesítményének megítélését azonban nehezíti ideológusi szerepvállalása, a múlt megtagadására való készsége, és emellett az az elfedő szubjektív anekdotizmus, amely *oral history* módjára rögzül, és a történeti tények sorába emelkedik. Nemcsak a Lukács-életrajzírásnak, de a magyar filozófiatörténet-írásnak is még számos adóssága van a megjelölt időszakkal szemben. A korszak megítélésében és filozófiatörténeti rekonstrukciójában azonban egy termékeny kapcsolódási pont fedezhető fel, ez pedig a magyar irodalomtörténet: a magyar irodalomtörténet-írás kiemelten foglalkozott Lukács kultúrpolitikai szerepvállalásával a „hároméves irodalom” időszaka alatt, és ennek kicsúcsosodásával, a Lukács-vitával.

Filozófiatörténeti szempontból a gondolkodói fejlődés, az elmélet gyakorlati megnyilvánulásai adhatnak kapaszkodót a rekonstrukcióra, tehát Lukács saját szerepvállalását, azaz a filozófia és az irodalom történelem- és társadalomformáló feladatát miként tudta megvalósítani. A rekonstrukcióhoz létrehozott kritériumrendszer másik alappillére azok a relációk, amelyek a tudomány mint hivatás kérdéskörébe tartoznak. Ennél a szempontnál olyan szakmai tevékenységek kell figyelembe venni, amelyek a tudomány művelési feltételeinek megfelelnek (tehát például idesorolható az

oktatási tevékenység, a folyóiratszerkesztés, de a szakmai együttműködés is).

A felállított kritériumrendszerrel egyelőre hipotézis szintjén alkalmazzuk az 1945 és 1955 közötti időszakra, amely alapján filozófiatörténetileg releváns és Lukács filozófusi szerepvállalásával összhangban álló tevékenységeket azonosítjuk a teljesség igénye nélkül. A filozófiatörténet szempontjából figyelmet érdemlő mozzanatok a tudomány és a politika vékony határvonalán egyensúlyoznak, átbillenve hol az egyik, hol a másik oldalra, és Lukács esetében azt látjuk, hogy praxis és teória szétválaszthatatlanul egybefonódott az életútban és életműben egyaránt. Természetesen ez nemcsak Lukács filozófiai teljesítményére igaz, hanem a szocializmus évtizedei alatt aktív gondolkodókéra is,¹⁵ mégis szembeűnő, hogy főként Lukács esetében tartja magát továbbra is az a szemlélet, amely szinte csak az ideológusi és pártkatonai szerep lencséjén keresztül tekint a filozófusra, ezzel kicsinyítve, akár meg is kérdőjelezve filozófusi működését és filozófiai teljesítményét, továbbá helyét a magyar filozófiatörténetben. Jelen tanulmány egyike kíván lenni azoknak a lépéseknek, amelyek Lukács György (szellemi) életrajzának megírásához vezetnek, amelyben egyúttal szerepet kell kapnia a korszak filozófiai vitáinak és álvitáinak is, amelyek a hosszú életpályának megkerülhetetlen tényezői.

A mór megtette kötelességét

1945 és 1948/49 között Lukács György kulcsfigura a magyar kulturális, főképp irodalmi életben. Az 1945/46-os tanévtől Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetem¹⁶ rendes tanára, 1946 szeptemberétől a *Forum* folyóirat szerkesztője,

15 A Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Filozófiai Intézetének *Filozófiai hatástörténet és kritika I. Közelítések a szocializmus évtizedeinek filozófiai teljesítményéhez* című 2023. november 18-án megrendezett konferenciája egy jelentős lépés volt a történeti feldolgozásban.

16 Az Eötvös Loránd Tudományegyetem jogelődje, 1950-ben történt a névváltoztatás.

ezáltal a magyar irodalomnak egyik fő irányadója. Életrajzi interjújában Lukács úgy jellemzi ezt az időszakot, hogy ekkor a hivatalos pártállás mindent megengedett neki: a két munkáspárt tagszámának szaporítása érdekében elengedhetetlen volt az „intelligencia állásfoglalása”,¹⁷ amely a hazatérő Lukácson keresztül vált elérhetővé. Ugyanakkor, s ezt már 1945-ben is sejthette Lukács, de igazán csak a Rudas-vita idején vált világossá, hogy a pártvezetés számára személye nemkívánatos. Sem az 1944 és 1948 között működő Magyar Kommunista Párt Központi Bizottságának, sem jogutódjának, az 1948 és 1956 közötti Magyar Dolgozók Pártjának vezetőségi tagjai között nem szerepel Lukács neve a párt jegyzőkönyvei szerint.¹⁸ Maga Lukács is hangsúlyozza, hogy még, amikor...

[...] a legmagasabb befolyást gyakoroltam az értelmiségre, akkor felvetették Rákosinak és Gerőnek, hogy engem be kellene választani oda. Erre azt válaszolták, különösen Gerő hangsúlyozta nagyon, hogy a nem apparátusbeli entellektüelek közül csak én jöhetnék számításba, de én nem jöhetek számításba.¹⁹

Az 1944-ben újjászerveződő Magyar Kommunista Párt a politikai hatalomátvétel előkészítésén túl a kultúra és a kultúra intézményeinek átvételét is megkezdte, kezdetben még együttműködve a Magyarországi Szociáldemokrata Párttal. A párt kultúrpolitikája az iskolai oktatás mellett a kiadói programok felügyeletét, a könyvtári állományok átalakítását, a folyóiratok alapítását és az irodalomkritikai tevékenység által az értelmiség bevonását is magában foglalta,²⁰ mindezek mellett a hangsúly az ún. szocialista realis-

17 Lukács György: *Megélt gondolkodás*. Id. kiad. 258.

18 Ld. Magyar Nemzeti Levéltár a Pártiratok. Magyar Szocialista Munkáspárt és a jogelőd kommunista pártok iratanyagának online gyűjteményét. URL: <https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/gyujtemeny/partiratok>. (Megtekintés ideje: 2024. február 24.)

19 Lukács György: *Megélt gondolkodás*. Id. kiad. 265–266.

20 Ld. Scheibner Tamás: *A magyar irodalomtudomány szovjetizálása. A szocialista realista kritika és intézményei 1945-1953*. Ráció Kiadó, Budapest, 2014, 31.

ta²¹ irodalmi alkotásokra helyeződött. A szocialista realista kánon háttérében nemcsak a kulturális élet átalakulása, de az (olvasó)közönség összetételének a megváltozása is felfedezhető: a polgári réteg számára az általuk kedvelt irodalom egyre elérhetetlenebbé vált, és a munkás-paraszti olvasóközönség ízlésvilágának megismerése vált mérvadóvá. A szocialista realista hívószóval jellemzett művek olvasói lesznek az alkotások célközönsége, sőt szereplői is, akiket tanítani és irányítani szükséges. Ennek a követelménynek megfelelően az irodalomkritika a párt eszközévé válik, amely az új olvasóközönség igényeinek figyelembevétele mellett előtérbe helyezi az esztétika kérdéseit is.

Az esztétika ebben a tekintetben nem a műre fókuszál, sokkal inkább az ideális olvasót kívánja megteremteni, mégpedig – hogy a szocialista realizmus egyik kulcsfogalmát használjuk – éppen a „tipizálás” révén: főként a preferált társadalmi csoport olvasói viselkedései nyomán kialakít egy elképzelést arról, milyennek kell lennie az olvasó esztétikai választásainak, majd az így nyert modellt az irodalomkritika és a kultúrpolitika működtetése révén egyaránt ráerőszakolja az írókra és az olvasókra.²²

A kulturális élet átalakításában és intézményesítésében Lukácsnak döntő szerep jut 1945 és 1948 között. Jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, hogy neve innentől folyamatosan előkerül az MKP és az MKP-SZDP vezető testületének ülésein. 1945 májusában határoz az MKP Központi Titkársága (Rákosi, Rajk, Farkas, Kádár és Révai), hogy az ekkor még Szovjetunióban tartózkodó Lukácsot meghívják a budapesti egyetemre,²³ az augusztus 24-i jegyzőkönyvben pedig már utasítás szerepel háromszobás lakás berendezésére Lukács György részére.²⁴ Még ez év októbe-

21 A fogalom magyarázatához ld. uo. 23–46.

22 Uo. 33.

23 Ld. Magyar Nemzeti Levéltár. MKP vezető testületének iratai. Jelzet: HU-MNL-OL-M-KS-274 f-4 cs-43 ő.e. 3. (A következőkben csak a hivatkozott dokumentumok jelzeteit és oldalszámait adom meg.)

24 MNL. HU-MNL-OL-M-KS-274 f-4 cs-78 ő.e. 3.

rében a Központi Titkárság elhatározza a párt tudományos folyóiratának elindítását *Társadalmi Szemle* címmel, amelynek szerkesztőbizottságába választja Lukácsot.²⁵ A párt 1946. június 12-i jegyzőkönyvében határoznak a *Köztársaság* című lap elindításáról, amelyet „a baloldali blokk ideológiai folyóiratának”²⁶ szánnak, és amelynek bizottságába Darvas, Bóka és Ortutay mellett Lukácsot is beválasztják. A *Köztársaság* folyóirat helyett azonban a *Forum* folyóirat indul el 1946 szeptemberében bizottsági tagként Darvas Józseffel, Lukács Györggyel, Ortutay Gyulával, szerkesztőként pedig Vértess Györggyel. A *Forum* alapja a népfrontprobléma volt, és ahogy Lukács fogalmaz, az egész probléma akörül forgott, hogy a népfrontból fog-e kinőni a proletárdiktatúra.²⁷ Itt mutatkozik meg az irodalomtörténet termékenyítő hatása a filozófiatörténet-írásra, mivel Lukács ebben az időszakban nagyrészt irodalmi kérdésekben nyilvánul meg, és az irodalompolitika is „lukácsi” alapokra helyezkedik. A második világháború végével az irodalom intézményrendszerének helyreállításában két tendencia bontakozott ki: a „népi irodalom” és a „polgári írók” csoportosulásai eltérő társadalompolitikai elveket vallottak, amely csak felerősítette a kulturális megosztottságot.²⁸ A hivatalos pártpolitika a „népi írók” mozgalmával azonosult ideológiailag, amely, Lukács *Népi írók mérlegen* című írásának fejtegetése szerint, nem tárgyává, hanem alanyává emelte a parasztságot, a magyar dolgozó társadalmat, akik mindeztidáig az elnyomó társadalmi réteg árnyékában léteztek.

25 Pár évvel később, 1948-ban, ugyanebben a folyóiratban jelenik meg Rudas László *Irodalom és demokrácia* című kíméletlen kritikája, amelylyel kezdetét veszi az ún. Lukács-vita, Lukács György szerepének leépítése.

26 MNL. HU-MNL-OL-M-KS-274 f-4 cs-138 ő.e. 2.

27 Ld. Lukács György: *Megélt gondolkodás*. Id. kiad. 266.

28 A „hároméves irodalom” időszakáról bővebben lásd *Magyar irodalom*. Szerk. Gintli Tibor. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2015. URL: https://mersz.hu/hivatkozas/mirod_s8.1.1_p1/#mirod_s8.1.1_p1. (Megtekintés ideje: 2024. február 24.)

Minden igazi forradalom egyúttal kultúrforradalom is²⁹ – írja Lukács 1946-ban, és az igazi társadalmi megújulást a kultúrától várja el. A kulturális kérdések súlyponti eltolódása magának a társadalom változásának vagy éppen válságának tünetei, a népi irodalom kritikája éppen ezért kevésbé esztétikai, sokkal inkább társadalmi alapon kell, hogy történjen. A népiek esztétikailag nem érhettek el a polgári írók szintjét társadalmi-politikai visszamaradottságuk révén, a „felszabadulással” azonban ez végre beteljesedhet.

Csak vele [a népi irodalommal] együtt lehet megteremteni a magyar irodalom igazi egységét, az irodalom új fellendülését, vezető szerepét a demokratikus ideológia győzelmében és megszilárdulásában.³⁰

1948-ban a Magyar Irodalomtörténeti Társaság újjáalakul, és Lukácsot választják a társaság elnökének. Lukács elnöki székfoglaló beszédében már 1946-ban kifejtett meglátásaira ismerhetünk rá, ennek értelmében a (marxista) irodalomszemléletben és kritikában a társadalmi-történelmi megközelítés és a pártosság fontosságát hangsúlyozza. Az irodalomtörténet-írás feladata mellett azonban Lukács kitér a magyar filozófia helyzetére is, és kijelenti, hogy magyar filozófiai kultúra nincs.³¹ A magyar filozófiai kultúrának elvtelenségét hangsúlyozza, amely meglátása szerint a Magyarországon uralkodó világnézeti kultúra nemlétében gyökerezik, azaz, nincs egy olyan határozott világnézeti állásfoglalás, amely alapot teremthetne akár a kritikának is. A kritika tehát nem vonatkozhat csak és kizárólag a művekre, a világnézeti és esztétikai „reakció” ellen kell felszólalnia, alkotás és világnézet bonyolult történelmi és elméleti kölcsönhatását kell felkutatnia. A *Magyar Kommunista Párt és a kultúra* című 1948-as cikkében Lukács már hosszabban elemzi a magyar filozófiai kultúra hiányát és elvi elmaradottságát, és a magyar nemzet társadalmi arculatára

29 Lukács György: Népi írók mérlegen. In Uő: *Irodalom és demokrácia*. Szikra Kiadó, Budapest, 1948, 99.

30 Uo. 109.

31 Ld. Lukács György: A magyar irodalomtörténet revíziója. *Forum. Irodalmi, társadalomtudományi és kritikai folyóirat*, 1948 (3):11, 865.

vezeti vissza a problémát.³² Amikor tehát Lukács 1945 és 1955 közötti filozófiai teljesítményére kérdezzünk rá, akkor be kell látnunk, hogy Lukács munkásságában az irodalmi problémák előtérbe kerülése összefügg a kulturális és társadalmi átalakulás kérdésével. Figyelemreméltó, hogy akárcsak fiatalkori filozófiájában, ’45 után is a kulturális alap megteremtését és megújítását szorgalmazza, ezúttal azonban már marxista szemlélettel. A filozófiai kérdések pedig szükségképpen háttérbe szorulnak egy ilyen alap hiányában.

A *Forum*, mint a párt ideológiai folyóirata egészen 1950-ig volt jelen a magyar kulturális életben, azonban utolsó számai már kevéssé teljesítik a párt által elvárt szintet. A tanulmányok és vitacikkek helyét egyre inkább átveszik a tárcanovellák, színházi beszámolók és könyvismertető. Sokatmondó, hogy 1950-ben Lukács már nem közöl cikkeket a folyóiratban, amelynek okait egyrészt a Lukács-vitában³³ kell keresnünk, másrészt a párt (kultúr)politikájának a változásában is. Németh G. Béla idézi Erdei Ferencet, a népi írók egyik tagjának véleményét, miszerint:

A *Forum* nem valósította meg mindazt, amit a magyar demokrácia reprezentáns folyóiratától elvárhattunk volna: azonban nagyon sok területen betöltötte ezt a szerepet.³⁴

Lukács esetében is azt láthatjuk, hogy nem váltotta be a pártnak a személyéhez fűzött reményeit. A Rudas-cikkre válaszul írt tanulmányát Gerő Ernő és Horváth Márton véleményezte Rákosi Mátyásnak 1949 júliusában. Gerő kiemeli, hogy Lukács önkritikája nem valódi önkritika, azt nem önszántából tette, és csak Rudas álláspontját támasztja alá, miszerint Lukács negligálja a teljes szovjet irodalmat. Gerő szorgalmazza, hogy még a cikk megjelentetése előtt térítsék Lukácsot

32 Ld. Lukács György. Magyar Kommunista Párt és a kultúra. *Forum. Irodalmi, társadalomtudományi és kritikai folyóirat*, 1948 (3):5, 346.

33 A Lukács-vitáról lásd Scheibner Tamás: *A magyar irodalomtudomány szovjetizálása*. Id. kiad. 145–195.

34 Németh G. Béla: *Hét folyóirat 1945–1950*. Csokonai Kiadó, Debrecen, 2000, 83.

jobb belátására, ne így, ne ebben a formában jelentesse meg a cikkét, azonban, mivel megakadályozni nem tudják a megjelentetést, utólag adjanak ki egy szerkesztőségi cikket, amelyben leszögezik a párt hivatalos álláspontját. Horváth Márton Gerőnél részletesebb véleményt juttat el Rákosinak, amelyben külön kiemeli Lukács azon meglátását, miszerint a szocializmusnak nincsenek meg a szubjektív és objektív feltételei, ezáltal pedig a teljes szovjet kultúrához fűződő viszonyt teszi kérdésessé. Lukács ezzel az álláspontjával a szovjet kultúra átvételét akadályozza, és csak elősegíti a párton belüli burzsoá befolyást.³⁵ Rákosi külön értesíti Lukácsot 1949. augusztus 6-án, hogy válaszcikkében az önkritika rész legyen hangsúlyosabb, és Rudassal való „polémiaja” csak a cikk végén kerüljön kifejtésre két-három oldalban.³⁶ Lukács négy nappal később válaszelevélben jelzi Rákosinak, hogy a vele folytatott telefonbeszélgetés után cikkét átdolgozta az „építő önkritika” irányába, azonban a Rudassal való polémia végül nem változtatott.³⁷ Lukács látszólagos önkritikája a párton belül nem kelthetett kedvező visszhangot, amely tevékenységeinek korlátozásában is megmutatkozott.

A *Forum* folyóirat 1950 decemberében szűnik meg, bár-miféle búcsú vagy indoklás nélkül. A Magyar Kommunista Párt és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt egyesülésével a mórra már nem volt szükség, megtette kötelességét.

Teljes szabadság személyemnek

A Rajk-ügy kezdetével Lukács is érzékelte, hogy a hivatalos pártpolitika a sztálini perek korszaka felé fordul, és a Lukács-vitával saját szerepének leépítése is megkezdődött.

35 MTA KIK, Lukács György levelezése. Rákosi Mátyás levelei Lukács Györgynek. Budapest (Kézirat). Jelzet: Lukacs_lev_34_1450_Rakosi_Matyas_1, 3–7.

36 Uo. 7.

37 MTK KIK, Lukács György levelezése. Lukács György levelei Rákosi Mátyásnak. (Kézirat). Jelzet: Lukacs_lev_34_1450_Rakosi_Matyas_2, 7.

Noha Lukács már nem számított a párt fő ideológusának, önéletrajzi visszaemlékezése alapján is kijelenthetjük, hogy megmaradt „teljes szabadságában”.³⁸ Habár semmilyen társadalmi megbízatást nem kapott, és a korábban népszerű szemináriumairól elmaradtak a hallgatók, a párt számára továbbra is fontos, habár nemkívánatos, tényező maradt. A Magyar Dolgozók Pártjának 1948-1955 közötti jegyzőkönyvei³⁹ szerint Lukács külföldi konferenciárszvételekre utazhatott, a berlini Művészeti Akadémia levelező taggá választását elfogadhatta,⁴⁰ és 1955-ben a Magyar Népköztársaság Érdemrendjének kitüntetésében is részesült.⁴¹ Mindezek mellett folytatta oktatási tevékenységét is, az 1949/50-es tanév második félévében még kötelező szemináriumot tart *A 19. század realizmusa* címmel,⁴² azonban az 1950/51-es tanév első félévében szemináriumai a hallgatóság számára már nem kötelezőek.⁴³ Az 1952/53-as tanévtől pedig azt látjuk, hogy a filozófiai tárgyú előadások háttérbe szorulnak, és Lukács leginkább esztétika szemináriumokat tart, utoljára az 1955/56-os tanévben oktat. Ebben az időszakban Lukács már elkezdett dolgozni *Az esztétikum sajátossága* című művén, amely azonban csak tíz évvel később, 1965-ben jelenik meg.

Összegzés

A rendszerváltás óta eltelt több mint harminc év megteremtette azt az időbeli perspektívát, amely lehetővé teszi a szocializmus évtizedeinek feltárását. Az egykor zárolt

38 Ld. Lukács György: *Megélt gondolkodás*. Id. kiad. 82.

39 Ld. Magyar Nemzeti Levéltár a Pártiratok, Magyar Szocialista Munkáspárt és a jogelőd kommunista pártok iratanyagának online gyűjteményét. URL: <https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/gyujtemeny/partiratok>

40 MNL. 276. f. 54. cs. 120. ő. e. 1950. november 29. 7.

41 MNL. 276. f. 54. cs. 354. ő. e. 1955. február 14. 7.

42 A Pázmány Péter Tudományegyetem tanrendje, 1949–1950. tanév, 2. félév. Arcanum Digitális Tudománytár, 23.

43 Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar tanrendje, 1950–1951. tanév, 1. félév. Arcanum Digitális Tudománytár, 35.

dokumentumok szabadon hozzáférhetővé váltak, és olyan iratok, szövegek és levelezések is kutathatóak, amelyek lehetővé teszik a párt és rendszer működésének megismerését. A hatalmi rendszer intézkedéseinek és működtetésének elvi megalapozottsága a kultúra kisajátításán keresztül vált lehetségessé: a kulturális és tudományos intézmények, kiadók, folyóiratok ellenőrzése mellett maga a nyelv(használat) is rendszer fenntartását szolgálta. Noha a kultúra egységesítésére törekedtek, szétszakítottságot teremtettek még azok között is, akik maguk is egyetértettek a szocializmussal. Lukács György már 1918/19-ben a mozgalom tagja lesz, mégis önkritikák sora kíséri tevékenységét, amelyben, ahogy a Lukács-vita esetében is láthattuk, akár maga a szóhasználat is súlyos következményekkel jár. A viták és álviták keretében a történeti tények rekonstrukciója és az elméleti háttér megértése komoly kihívás, főként egy olyan sokrétű gondolkodó esetében, akinek munkássága és életútja is (látszólag) ellentmondásokkal van tele. A magyar filozófiatörténet-írás egyik sürgető feladata, hogy nemcsak a szocializmus évtizedeinek filozófiai teljesítményét értékelje újra, de Lukács György szellemi biográfiáját is újraírja. Ez a tanulmány ennek a jövőbeli munkának kívánt előfutára lenni.

Kiss Lajos András

A történelmi képzelőerő problémája a keletnémet szellemtudományi vitákban (1965–1985)

Az 1960-as évek elejétől a Szovjetunióban és néhány kelet-közép-európai országban számos figyelemre méltó kísérlet történt a filozófiai kultúra területén, amelyek a korábbi időszakban megkérdőjelezhetetlennek tekintett, úgynevezett dogmatikus marxista szemlélet megújítására vállalkoztak. Az innovatív törekvések között kiemelt szerep jutott a történelmi/szellemtudományi megismerés sajátosságait vizsgáló munkáknak. A tanulmány elsősorban Jürgen Kuczynski és Wolfgang Heise *Kép és fogalom. Tanulmányok a művészet és a tudomány kapcsolatáról* (Jürgen Kuczynski – Wolfgang Heise: *Bild und Begriff. Studien über die Beziehung zwischen Kunst und Wissenschaft*. Berlin–Weimar: Aufbau Verlag, 1975) című művének legfontosabb megállapításait foglalja össze.

Kulcsszavak: objektív igazság, szubjektív igazság, képzelőerő, narrativitás, próza, poézis

Szabados Bettina

„Eltársi üdvözléssel: Lukács György” – Lukács György filozófusi szerepvállalása 1945–1955 között

1945-ös hazaérkezését követően Lukács György a magyar szellemi és kulturális élet egyik meghatározó alakjává vált – nemcsak filozófusi, hanem a kultúrpolitikát befolyásoló minőségében is. 1945-ben a hatvanéves Lukács számára egy aktív alkotói korszak következett: egyetemi tanár lesz, folyóiratot alapít, cikkei mellett műveinek magyar nyelvű (újra)kiadása is folyamatos. A filozófiatörténet-írás számára Lukácsnak ez a korszaka mégis vakfoltnak számít: filozófusi tevékenysége és hatása leginkább tanítványi körének és kortársainak visszaemlékezéseiből, anekdotákból ismerhető meg – vagy túlzottan negatív, vagy túlzottan pozitív fényben feltüntetve Lukács szerepvállalását. Felmerül továbbá egy másik dilemma is, miszerint filozófiai teljesítményként értékelhetjük-e Lukács 1945-1955-ig terjedő gondolkodói

tevékenységét. Ezt az időszakot Lukács életművében javarészt az irodalmi és irodalompolitikai kérdések uralták, így szükségesnek látszik a rekonstrukció során az irodalomtörténeti kitekintés is. Már ebből a rövid felvezetéből is kitűnhet, hogy Lukács hazaérkezésétől 1955-ig tartó korszakának rekonstrukciója még a magyar filozófiatörténet-írás egyik elmaradt feladata. A tanulmány arra tesz kísérletet, hogy ennek a periódusnak a töréspontjait felvázolja, és Lukács filozófusi, kultúrpolitikai szerepvállalását rekonstruálja a magyar filozófiatörténet tükrében.

Kulcsszavak: Lukács György, magyar filozófiatörténet, magyar irodalomtörténet, kultúrpolitika, irodalompolitika, 1945-1955

Mészáros András

A marxista filozófia (Cseh)szlovákiában – különös tekintettel a filozófiatörténet-írára

A tanulmány két szempontból tárgyalja a szlovákiai marxista filozófia történetét. Első sorban ezt a filozófiát iskolai filozófiaként mutatja be, amelynek hasonló tulajdonságai voltak, mint a jezsuita iskolai filozófiának a 17–18. században. Ebből a szempontból ez a filozófia eredetiséget nélkülöző zárt rendszer volt. A tanulmány második részében a szlovák filozófia történetírásával kapcsolatos módszertani viták kerülnek terítékre, amelyeken belül a dogmatikus marxizmus ütközött a filozófia történetét autonóm folyamatként értelmező hozzáállással.

Kulcsszavak: marxista iskolai filozófia, filozófia tanszékek Szlovákiában, a szlovák filozófia története, materializmus versus idealizmus

Veress Károly

A filozófia előtti és utáni állapotokról – nemzedéki fordulat a hetvenes években a romániai magyar filozófiában

Lajos András Kiss

The Problem of Power of Conception in the Controversies in the Humanities (Geisteswissenschaften) in East Germany (1965–1985)

Since the beginning of the 1960s, in the Soviet Union and in several counties in East-Central Europe, there were numerous significant attempts in the philosophical life for the reform of the dogmatic Marxist approach, which was regarded previously inevitable. Amongst the innovative endeavours, the works on the peculiarities of the cognition in the historical studies and humanities (*Geisteswissenschaften*) had a distinguished role. The present paper is focussed on the book written by Jürgen Kuczynski and Wolfgang Heise, entitled *Picture and Concept. Studies on the Connection of the Arts and Sciences (Bild und Begriff. Studien über die Beziehung zwischen Kunst und Wissenschaft*. Berlin–Weimar: Aufbau Verlag, 1975), and offers an epitome of the main ascertainment of the volume.

Keywords: narrativity, objective truth, poetry, power of conception, prose, subjective truth

Bettina Szabados

“Your Comrade: György Lukács” – György Lukács’s Role as a Philosopher Between 1945–1955

After his return home in 1945, György Lukács became one of the leading figures in the Hungarian intellectual and cultural life, not only as a philosopher, but also in his capacity as an influencer of cultural policy. In 1945, Lukács, aged 60, entered an active creative period: he became a university professor, founded a journal, and his articles were published and (re)published in Hungarian. For the history of Hungarian philosophy, however, this period of Lukács’s life is a blind spot: his activity and influence as a philosopher can be seen mostly in the recollections and anecdotes of his students and contemporaries – either in an excessively negative or an excessively positive light. There

is also another dilemma: whether Lukács's intellectual activity from 1945 to 1955 can be assessed as a philosophical achievement. This period in Lukács's oeuvre was largely dominated by literary and literary-political issues, so it seems necessary to take a perspective from the history of literature in the reconstruction. Even from this brief introduction, it is clear that the reconstruction of Lukács's period from his return to Hungary until 1955 is one of the remaining tasks of history of Hungarian philosophy. The paper attempts to outline the breaking points of this period and to reconstruct Lukács's philosophical and cultural-political role in the light of Hungarian philosophy history.

Keywords: György Lukács, History of Hungarian Literature, History of Hungarian Philosophy, Cultural Policy, Literary Politics, 1945-1955

András Mészáros

Marxist Philosophy in (Czecho)slovakia – With Special Reference to the History of Philosophy Writing

The paper discusses the history of Marxist philosophy in Slovakia from two perspectives. First, it presents this philosophy as a school philosophy, which had similar characteristics to the Jesuit school philosophy in the 17th and 18th centuries. From this point of view, it was a closed system without originality. In the second part of the paper, the methodological debates on the historiography of Slovak philosophy are discussed, in which dogmatic Marxism clashed with an approach that interpreted the history of philosophy as an autonomous process.

Keywords: Marxist school philosophy, philosophy departments in Slovakia, history of Slovak philosophy, materialism versus idealism

Mészáros András (1949, Bélvata) – Nyugalmazott egyetemi tanár, az MTA külső tagja, a Szlovák Tudományos Akadémia Filozófiai Intézetének emeritus tudományos munkatársa. *Fő kutatási szakterülete* a felső-magyarországi filozófia története, különös tekintettel az iskolai filozófiára. *Fontosabb publikációi:* *A filozófia Magyarországon* (Kalligram, 2000); *A felső-magyarországi iskolai filozófia lexikona* (Kalligram, 2003); *Széttartó párhuzamok* (Kalligram, 2014); *Megírható-e a magyar filozófia története?* (MTA, 2021).

Szabados Bettina (1992, Kerepestarcsa) – tudományos segédmunkatárs, HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Filozófiai Intézet. *Kutatási terület:* A 19–20. század fordulójának filozófia- és eszmetörténete, azon belül Lukács György filozófiája, valamint 19–20. századi magyar és német filozófiatörténeti kutatások és szövegkiadások. *Fontosabb publikációi:* Szabados Bettina: Lukács kultúrafogalmáról – még egyszer. In Mészáros András – Mester, Béla (szerk.): *A magyar filozófia történetírása: Módszertan és kutatói gyakorlat*. Szlovákiai Magyar Akadémiai Tanács – Gondolat Kiadó – Bölcsészettudományi Kutatóközpont Filozófiai Intézet, Budapest–Somorja, 2022, 310–325; Szabados Bettina: Révész Géza és Lukács György németországi karrierterveinek körülményei levelezésük és a korabeli dokumentumok tükrében. *Kellék* 2021 (65):203–227; Szabados Bettina – Sautkin, Aleksandr: Intellectual Evolution of Georg Lukács in the Context of Developing Lenin’s Idea of Revolution. *Filosofija. Sociologija*, 2021 (32):1; Szabados Bettina: Georg Lukács in Heidelberg: A Crossroad Between the Academic and Political Career. *Filozofia* – Bratislava, 2020 (75):1, 51–64; Szabados Bettina: The Philosopher as a(n Anti-)Hero: The Literary Representations of Georg Lukács. In Mester, Béla – Smoczyński, Rafał (szerk.): *Lords and Boors – Westernisers and ‘Narodniks’: Chapters from Polish and Hungarian Intellectual History*. Gondolat Publishers, Research Centre for the Humanities, Institute of Philosophy, Budapest, 2020, 184–203.